

УДК 811.111'37'42

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.2\(41\).151362](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.2(41).151362)

НОМІНАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ GENIUS В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Строченко Л.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID 0000-0003-3619-3484

Стаття присвячена дослідженню особливостей вербалізації концепту GENIUS в англійській мові, а саме – розгляду номінативного поля цього концепту. В роботі проаналізовано дефініції лексичної одиниці genius в англійських словниках; виокремлено понятійні концептуальні ознаки досліджуваного концепту в англійській мові. Згідно з думкою представників семантико-когнітивного підходу, концепт є базовою одиницею ментального коду людини, яка має внутрішню структуру, що складається із концептуальних ознак; це є результат індивідуального та соціального пізнання світу. Концептуальні ознаки містять поняттєву інформацію про відповідний об'єкт чи феномен. Таким чином, представники даного підходу розглядають мову як один із найважливіших засобів пізнання та коцептуалізації світу. Вивчення концепту через мову є найбільш надійним способом лінгвістичного аналізу, що дозволяє визначити концептуальні ознаки та розробити структуру концепту. Будь-який аналіз концепту розпочинається з виявлення мовних одиниць, які репрезентують відповідний концепт, інтерпретації їх словникових та мовленнєвих контекстів. Було проаналізовано етимологію лексичної одиниці genius та структуру її лексичного значення. Було виокремлено такі поняттєві ознаки досліджуваного концепту в англійській мові: intellectual power; creative power; uncommon, exceptional superiority; originality. Наступні лексичні одиниці входять до медіальної частини номінативного поля досліджуваного концепту: brainiac, Einstein, mastermind, brain, intellect, thinker, whiz, wiz, wizard, а також субконцепт PRODIGY.

Ключові слова: номінативне поле, концепт, genius.

НОМИНАТИВНОЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТА GENIUS В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Строченко Л.В.

кандидат филологических наук, доцент,
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

Статья посвящена исследованию особенностей вербализации концепта GENIUS в английском языке, а именно – рассмотрению номинативного поля этого концепта. В работе проанализированы дефиниции лексической единицы genius в англоязычных словарях; выделены понятийные концептуальные признаки исследуемого концепта в английском языке. Согласно мнению представителей семантико-когнитивного подхода, концепт является базовой единицей ментального кода человека, который имеет внутреннюю структуру, состоящую из концептуальных признаков; это результат индивидуального и социального познания мира. Концептуальные признаки содержат понятийную информацию о соответствующем объекте или феномене. Таким образом, представители данного подхода рассматривают язык как один из важнейших средств познания и коцептуализации мира. Изучение концепта через язык является наиболее надежным способом лингвистического анализа, позволяющим определить концептуальные признаки и разработать структуру концепта. Любой анализ концепта начинается с выявления языковых единиц, которые представляют соответствующий концепт, интерпретации их словарных и речевых контекстов. Была проанализирована этимология лексической единицы genius и структура её лексического значения. Были выделены такие понятийные признаки исследуемого концепта в английском языке: intellectual power; creative

power; uncommon, exceptional superiority; originality. Следующие лексические единицы входят в медиальную часть номинативного поля исследуемого концепта: brainiac, Einstein, mastermind, brain, intellect, thinker, whiz, wiz, wizard, а также субконцепт PRODIGY.

Ключевые слова: номинативное поле, концепт, genius.

NOMINATIVE FIELD OF THE CONCEPT GENIUS IN THE ENGLISH LANGUAGE

Strochenko L.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is dedicated to the investigation of the peculiarities of verbalization of the concept GENIUS in the English language, namely, consideration of the nominative field of the given concept. The research analyzes definitions of the lexical unit "genius" in the English dictionaries; singles out notional conceptual features of the analyzed concept in the English language. According to the representatives of the semantic-cognitive approach, concept is a basic unit of human mental code, which has an internal structure consisting of conceptual features; it is the result of the individual and social learning of the world. Conceptual features contain comprehensive information about the corresponding object or phenomenon, as well as the interpretation of information of public consciousness and the treatment of the subject or phenomenon. Thus, the representatives of this trend treat language as one of the main tools of cognition and conceptualization of the world. The study of concept through the language is the most reliable way of linguistic analysis which allows to detect conceptual features and to work out the model of the concept. Any analysis of the concept starts by detecting language units that represent a given concept, the interpretation of their vocabulary and speech contexts. The etymology of the lexical unit "genius" has been studied as well as the structure of its semantic meaning. The following notional conceptual features of GENIUS in the English language have been singled out: intellectual power; creative power; uncommon, exceptional superiority; originality. The following lexical units represent the mesial part of the studied nominative field: brainiac, Einstein, mastermind, brain, intellect, thinker, whiz, wiz, wizard, as well as the subconcept PRODIGY.

Key words: nominative field, concept, genius.

Вступ

На сучасному етапі розвитку когнітивної семантики вчені виділяють декілька напрямків аналізу концептів у відповідності до методологічної орієнтації дослідників. Серед них, зокрема, лінгвокультурологічний підхід, когнітивно-поетичний напрям, когнітивно-дискурсивний напрям, семантико-когнітивний підхід. Спільним для всіх напрямків є визнання концепту базовою одиницею свідомості, відмінності ж пов'язані, у першу чергу, з фокусуванням на певному типі концептів, а також з різним трактуванням відношень між концептом як елементом етнокультурної картини світу та лексичним значенням (Шевченко 2006: 192-193).

У нашому дослідженні ми ґрунтуємось на теоретичному доробку семантико-когнітивного підходу до вивчення концептів, який досліджує співвідношення семантики мови з концептосферою народу, взаємодію семантичних процесів з когнітивними. Представники цього напрямку в когнітивній лінгвістиці визначають концепт як приналежну свідомості людини глобальну одиницю розумової діяльності, квант структурованого знання, дослідити яку можливо шляхом вивчення її мовної репрезентації (Попова, Стернин 2007).

Отже, саме мова є одним із основних інструментів пізнання та концептуалізації навколишнього світу, оскільки аналіз мовних засобів дозволяє найбільш простим та ефективним способом виявити ознаки концепту та змодельовати його. Склад того чи іншого концепту виявляється через даний концепт, словникові тлумачення мовних одиниць, які репрезентують та мовленнєві контексти.

Дослідники визначають номінативне поле концепту як сукупність мовних засобів, які об'єктивують (вербалізують, репрезентують) концепт в певний період розвитку суспільства (Попова, Стернин 2007: 47). Вчені стверджують, що номінативне поле концепту не є однорідним, а підрозділяється за ядерно-периферійним принципом. Сислове наповнення ядра ототожнюється із семним набором базових слів-репрезентантів досліджуваного концепту (там саме).

Аналізуючи різноманітні підходи до вивчення концептів, А.П. Мартинюк зазначає, зокрема, що дослідження вербалізованого концепту відбувається на основі ономасіологічного підходу, який передбачає визначення мовних засобів, що його об'єктивують, максимально повний опис семантики цих одиниць та моделювання змісту концепту як глобальної ментальної одиниці через її національну своєрідність. Основними доцільними методами вчена вважає компонентний аналіз, етимологічний аналіз, виявлення синонімічного ряду лексеми-репрезентанта концепту, а також вивчення способів концептуалізації як вторинного переосмислення, зокрема, в пареміях та афоризмах (Мартинюк 2009).

Мета даної розвідки полягає у виявленні номінативного поля англomовного концепту GENIUS. Матеріалом дослідження слугували тлумачні словники англійської мови. У роботі використано такі методи дослідження як компонентний, дефініційний та етимологічний аналізи.

Результати та обговорення

У нашому дослідженні ми дотримуємось схеми, запропонованої І.М. Колегаєвою, яка виокремлює наступні етапи конструювання номінативного поля будь-якого вербалізованого концепту: «1. Вилучення із репрезентативних лексикографічних джерел номінативних одиниць, що семантично споріднені із ключовою (зазвичай іменною) лексичною одиницею-назвою концепту. Під номінативними одиницями розуміємо семеми (разом із їхніми дефініціями), усталені і фразеологічні словосполучення і паремії. 2. Дефініційний аналіз номінативних одиниць із метою виокремлення ключових сем, які в різних словниках можуть бути виражені кількома неідентичними дефініційними ознаками <...> 3. Аранжування ключових сем за їхнім смисловим потенціалом: ЩО називається, ЯК характеризується, ЯКІ трансформації відбуваються в межах досліджуваного поля. 4. Структурування поля на ядро, медіальну зону і периферію. 5. Окремим етапом має бути етимологічні розвідки ядерних семем» (Колегаєва 2018).

Сучасні тлумачні словники англійської мови наводять дефініцію лексеми *genius*, що містить чотири семеми. Розглянемо кожну із них. Перша семема позначає генія-духа, який впливає на долю людини чи місцевості, тобто оригінальне значення цієї лексичної одиниці в латинській мові зберіглося до наших днів.

“1. **Genius** *A good or evil spirit, or demon, supposed by the ancients to preside over a man's destiny in life; a tutelary deity; a supernatural being; a spirit, good or bad. Cf. Jinnee. "The unseen genius of the wood. "We talk of genius still, but with thought how changed! The genius of Augustus was a tutelary demon, to be sworn by and to receive offerings on an altar as a deity".*

Друга семема позначає людину із надзвичайними здібностями. Ці здібності стосуються інтелекту людини або її творчих здібностей. Такі описові семи як *uncommon, superior* підкреслюють унікальність інтелектуальних та творчих можливостей такої людини.

“2. **Genius** *A man endowed with uncommon vigor of mind; a man of superior intellectual faculties and creativity; as, Shakespeare was a rare genius".*

Третя семема позначає вже саму надзвичайну здібність, власне геніальність. Знову ж таки виокремлюємо описові семи *uncommon, superior, distinguished*, які підкреслюють новизну відкриття чи винаходу.

“3. **Genius** *Distinguished mental superiority; uncommon intellectual power; especially, superior power of invention or origination of any kind, or of forming new combinations; as, a man of genius." Genius of the highest kind implies an unusual intensity of the modifying power".*

Четверта семема позначає природну схильність людини до певного виду занять – *inclination, disposition*, яка притаманна кожній людині та є індивідуальною рисою – *peculiar to each man*.

“4. **Genius** *The peculiar structure of mind with which each individual is endowed by nature; that disposition or aptitude of mind which is peculiar to each man, and which qualifies him for certain kinds of action or special success in any pursuit; special taste, inclination, or disposition; as, a genius for history, for poetry, or painting".*

Виходячи з цього, **ядро** концептуального поля GENIUS в англійській мові представлене лексемою-номінантом GENIUS. Ядерну зону поділяємо на два сегменти, а саме – GENIUS / ГЕНІЙ та GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ. Перший сегмент представлений семемою, що позначає людину, наділену надзвичайними творчими чи розумовими здібностями. Другий сегмент представлений семемою, яка позначає феномен надзвичайного інтелекту чи творчих здібностей, який спрямований на створення чогось нового. Таким чином, за результатами компонентного аналізу, проведеного на матеріалі словникових тлумачень ключової номінації *genius*, ядро досліджуваного номінативного поля концепту GENIUS представлено такими концептуальними ознаками: інтелект (вербалізується такими лексичними одиницями: *intellectual faculties, intellectual power, intelligent, mental, vigor of mind*); творчі здібності (вербалізується такими лексичними одиницями: *creative power, talent, creativity*); видатний / найвищий / надзвичайний (вербалізується такими лексичними одиницями: *uncommon, superior, distinguished, highly, exceptional, extraordinary, marked superiority*); новизна / оригінальність винаходу / роботи тощо (вербалізується такими лексичними одиницями: *power of invention or origination of any kind, or of forming new combinations; original work*).

Згідно із запропонованою схемою, виокремлюємо номінативні одиниці,

які є семантично спорідненими із ключовою одиницею *genius*, а саме: *brainiac, Einstein, mastermind, brain, intellect, thinker, whiz, wiz, wizard*. Саме вони складають **медіальну зону** досліджуваного номінативного поля.

Слід зазначити, що вказані синонімічні номінативні одиниці мають одну спільну ознаку – високий рівень інтелекту та, як правило, входять до розмовного прошарку англійської мови:

Brainiac Slang A person who is highly intelligent;

Einstein – someone who has exceptional intellectual ability and originality;

Mastermind – a highly intelligent person, especially one who plans and directs a complex or difficult project;

Brain Informal A highly intelligent person.

Виключення складає лише номінативна одиниця *prodigy*, яка у своєму лексичному значенні має ще один відмінний компонент – зазначення молодого віку людини із надзвичайними інтелектуальними та творчими здібностями: **prodigy** – *an unusually gifted or intelligent young person; someone whose talents excite wonder and admiration; “she is a chess prodigy”*.

У нашому дослідженні ми розглядаємо PRODIGY як субконцепт, який входить до медіальної частини аналізованого номінативного поля концепту GENIUS, який у свою чергу представлений такими лексичними одиницями: *wunderkind, child prodigy, infant prodigy, whiz kid*.

Останнім етапом конструювання номінативного поля концепту є аналіз етимології ключових лексем. Насамперед, звернімося до етимології англійської лексичної одиниці *genius*, яка номінує відповідний концепт.

“*L. genius, prop., the superior or divine nature which is innate in everything, the spirit, from genere, gignere, to beget, bring forth*”.

Латинське *genius* було маловживаним словом і довго зберігало зв'язки з дієсловами *genere, gignere* (*народжувати*). «Геній сприймався як дещо вроджене, притаманне людині, сім'ї та навіть місцевості». Таким чином, внутрішня форма цієї номінації актуалізує ірраціональну складову відповідного концепту. У другій половині XVIII століття відбувається перелом в семантиці цієї лексичної одиниці. З того часу *genius* позначає не тільки особливу здібність, але й саму людину, яка має цю якість.

Що ж стосується етимології лексичної одиниці *prodigy*, то вона вказує на надзвичайність відповідного феномену:

“**prodigy** – late 15c., “sign, portent, something extraordinary from which omens are drawn,” from Latin *prodigium* “prophetic sign, omen, portent, prodigy,” from *pro* “forth, before” + *-igium*, a suffix or word of unknown origin, perhaps from the same source as *aio* “I say”. Meaning “child with exceptional abilities” first recorded 1650s”.

Як бачимо, внутрішня форма цієї номінації (пророцький знак, знамення) також актуалізує ірраціональну складову відповідного субконцепту.

Висновки

Вивчення концепту через мову є найбільш надійним способом лінгвістичного аналізу, що дозволяє визначити концептуальні ознаки та розробити структуру концепту. Будь-який аналіз концепту розпочинається з виявлення мовних одиниць, які репрезентують відповідний кон-

цепт, інтерпретації їх словникових та мовленнєвих контекстів. Було проаналізовано етимологію лексичної одиниці *genius* та структуру її лексичного значення. Ядро концептуального поля GENIUS в англійській мові представлено лексею-номінантом GENIUS. Ядерну зону поділяємо на два сегменти, а саме – GENIUS / ГЕНІЙ та GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ. Перший сегмент представлений семемою, що позначає людину, наділену надзвичайними творчими чи розумовими здібностями. Другий сегмент представлений семемою, яка позначає феномен надзвичайного інтелекту чи творчих здібностей, який спрямований на створення чогось нового. Було виокремлено такі поняттєві ознаки досліджуваного концепту в англійській мові: *intellectual power; creative power; uncommon, exceptional superiority; originality*. Наступні лексичні одиниці входять до медіальної частини номінативного поля досліджуваного концепту: *brainiac, Einstein, mastermind, brain, intellect, thinker, whiz, wiz, wizard*, а також субконцепт PRODIGY, представлений такими лексичними одиницями: *wunderkind, child prodigy, infant prodigy, whiz kid*.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розгляді периферії номінативного поля концепту GENIUS в англійській мові.

Список літератури

Колегаєва, І.М. Конструювання номінативного поля концепту: етапи та одиниці // Записки з романо-германської філології. 2018. 1(40). С. 121-127. DOI : [10.18524/2307-4604.2018.1\(40\).137068](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2018.1(40).137068)

Мартинюк А. П. Перспективи дискурсивного напрямку дослідження концептів // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2009. № 837. С. 14–18.

Попова, З.Д. Когнитивная лингвистика. Монография. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314с.
Шевченко І.С. Підходи к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике // Вісник ХНУ. 2006. №725. С. 192-195.

Croft W. Cognitive Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 356 p.

Genius. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/genius>

References

Kolegaeva, I.M. (2018). Konstruyuvannya nominatyvnogo polya konceptu: etapy` ta ody`ny`ci. In Zapu`sky` z romano-germans`koyi filologiyi. 1(40), 121-127. DOI: 10.18524/2307-4604.2018.1(40).137068

Martyniuk, A. P. (2009). Perspektivyv dyskursyvnoho napriamku doslidzhennia kontseptiv. In Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, № 837, 14–18.

Popova, Z.D., Sternin, Y.A. (2007). Kognityvnaya lyngvystyka. Monografiya. Moscow: AST: Vostok-Zapad.

Shevchenko, I.S. (2006). Podkhody k analizu kontseptu v sovremennoy kognitivnoy lingvistike [Approaches to the analysis of concept in modern cognitive linguistics.]. Visnik KHNU, 725, 192-195.

Croft, W. (2004). Cognitive Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Genius. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.thefreedictionary.com/genius>

Стаття надійшла до редакції 12.09.2018 р.